

д-р Николина Кениг, доцент
Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ – Скопје
Филозофски факултет,
Институт за психологија

„Провокативните“ девојчиња и „нечувствителните момчиња“: меѓуврсничко сексуално вознемирување и креирање полово нееднаква атмосфера во основните училишта

РЕЗИМЕ

Основниот проблем на ова истражување е поврзан со утврдување на *искуствата на момчињата и девојчињата (од 7. и 8. одделение) со сексуалното вознемирување* на релација „ученици – ученици“. Вниманието се задржува и на идентификација на перцепцијата на наставниците за застапеноста на испитуваните форми на меѓуврсничко сексуално вознемирување и на нивните атрибуции на причините заради кои момчињата, односно девојчињата се жртви на истото.

Истражувањето е спроведено во 4 основни училишта – едно рурално и три урбани, на 187 ученици и 80 наставници. По извршената анализа на податоците, добиени се следниве наоди: (а) девојчињата се почесто жртва од момчињата, во пет, од деветте испитувани начини на сексуално вознемирување; (б) момчињата не соопштуваат дека се почесто жртва од девојчињата за ниту една форма на вознемирување; (в) процентот на девојчињата кои репетитивно се жртва на вознемирување е повисок отколку процентот на момчињата со истото искуство; (г) седум, од девет форми на сексуално вознемирување, многу почесто се вршат од страна на едно, или повеќе момчиња, отколку од едно, или повеќе девојчиња; (д) наставниците, главно, имаат соодветна перцепција на дистрибуцијата на однесувањата кои имаат карактер на сексуално вознемирување; (е) според наставниците, причините за тоа зошто на девојчињата и на момчињата им се случува да бидат жртва на вознемирување, се разликуваат во тоа што девојчињата не се

соодветно облечени и во тоа што нивните врсници не се доволно свесни дека тоа што го прават е вознемирување.

Опишаната состојба јасно сугерира дека девојчињата и момчињата во основните училишта се во значително различна позиција во однос на искуствата со различни форми на сексуално вознемирување. Со оглед на тоа што училиштата се окружување коешто родово е несензитивно, и средина каде што, речиси, не се спроведуваат никакви превентивни, ниту интервентни мерки насочени кон сексуалното насилство, девојчињата, воедно, се и поранливи во однос на последиците од сексуалното вознемирување.

Клучни зборови: меѓуврсничко сексуално вознемирување, родова сензитивност, основно училиште

ВОВЕД

Во последните неколку години, насилството во училишен контекст станува тема која сè повеќе отворено се дискутира. Но, додека наставниците и учениците релативно успешно ги препознаваат и признаваат формите на физичкото и психичкото насилство, кои секојдневно се присутни во училиштата, сексуалното вознемирување потешко го идентификуваат, а неретко и погрешно го толкуваат. За волја на вистината, сексуалното насилство врз децата неретко се појавува како главна медиумска вест, а од неодамна, од страна на неколку релевантни институции почнува и да се третира како појава која не е за запоставување. Сепак, ваквиот однос, главно, се однесува на побруталните форми на сексуално насилство, коишто вклучуваат физички напад и обид, односно реализација на сексуален чин. Останатите форми на сексуално насилство, обединети под терминот *сексуално вознемирување*, се чини дека и натаму се запоставени, или сосема погрешно интерпретирани, иако доказите за психичките последици по жртвите на ваквите напади се прилично добро документирани⁷ (Gruber & Fineran, 2007, Hand & Sanchez, 2000; Lee, Croninger, Linn, & Chen, 1996; AAUW, 1993).

⁷ Во наведените истражувања се идентификувани следниве последици од изложеност на сексуално вознемирување во училиштата: депресивност, губење апетит, нарушување на сонот, намалена самодоверба и чувство на страв и засраменост. Интензитетот на последиците е поврзан со репетитивноста на однесувањето на агресорот/ите (Kopels and Dupper, 1999).

Една од најчесто користените одредби, предложени од страна на Американското одделение за образование, гласи дека: *сексуалното вознемирување може да се однесува на непосакувани сексуални приоѓања, барања за сексуални услуги и други вербални, невербални или физички однесувања од сексуална природа од страна на вработен, ученик или некое трето лице, коишто се доволно силни, перзистентни, или первазивни за да ја ограничат можноста на ученикот/чката да учествуваат, или да имаат корист од едукативните активности, или пак, коишто креираат хостилна образовна клима* (U.S. Department of Education, 1997:12038). Во оваа земја, сексуалното вознемирување во училиштата се третира како форма на дискриминација, а процедурите за негово регулирање се дефинирани со документ (*Sexual Harassment Guidance*, 1997) кој е дел од Амандманите за образование од 1972. Кај нас, сексуалното вознемирување не е споменато во Законот за основно образование. Во Законот за еднакви можности на жените и мажите се третира како: „каква било форма на несакано вербално, невербално, или физичко однесување од сексуален карактер, чија цел, или последица е повреда на достоинството на едно лице, особено кога се создава застрашувачка, непријателска, деградирачка, понижувачка, или

навредлива атмосфера“ (Закон за изменување и дополнување на Законот за еднакви можности на жените и мажите, “Службен весник на РМ“, 117/08, чл. 1, стр.1).⁸

Во рамките на училиштата, сексуалното вознемирување може да се одвива на две релации: „ученик – ученик“ (меѓуврсничко вознемирување) и „наставник (или друг возрасен во училиштето) – ученик“. Ова истражување ќе се задржи само на меѓуврсничкото вознемирување, коешто, без исклучок, се јавува многу почесто, но и потешко се препознава. За да го олеснат идентификувањето на сексуалното вознемирување, голем број автори пристапуваат кон операционализација на типичните активности коишто можат да се дерибираат од дефинициите. Во меѓуврсничките односи, такви се на пример: ширењето невистини за некого поврзани со сексуалното однесување, непосакуваните допири, непосакуваните гестови со сексуална конотација, непосакуваното изложување на вербален, или сликовен материјал со сексуална содржина, насилното соблекување на делови од облеката, влечењето за градник, гледањето под здолништето, испраќањето sms пораки со сексуална содржина, и слично. (Gruber & Fineran, 2007) Значи, главната диференцијална одредница меѓу нешто што би можело да се третира како регуларна интеракција меѓу децата

⁸ Всушност, сексуалното вознемирување е дефинирано со Законот за еднакви можности на жените и мажите, објавен во „Службен весник на РМ“, бр. 66/06 (член 4, стр. 2), а потоа дефиницијата е изменета, односно дополнета со Законот за изменување и дополнување на Законот за еднакви можности на жените и мажите, објавен во „Службен весник на РМ“, 117/08.

(особено на возраст кога се уште се дефинира родовиот идентитет) од една, и сексуалното вознемирување, од друга страна, претставува субјективната реакција (која е негативна доколку се работи за вознемирување) на оној кому му е упатено конкретното однесување. Но, целата слика не би била комплетна доколку не се вклучи и намерата на оној којшто го врши вознемирувањето. Обично жртвата лесно препознава дека вознемирувањето се прави со цел таа да се деградира, застраши, или „само заради забава“ (AAUW, 2006).

Релевантни истражувања

Покрај неколку други причини, како што се, на пример, сензитивноста на прашањето заради неговата релација со сексуалноста, или мисперцепцијата на сексуалното вознемирување како начин на нормална манифестација во пубертетската фаза на развој на психосексуалниот идентитет, овој начин на однесување во основните училишта се пренебрегнува и заради тоа што се мисли дека учениците се се уште на возраст кога сексуалното вознемирување не е нешто што често им се случува. Но, емпириските податоци покажуваат нешто сосема друго. Дури и во САД, каде постои солидна законска регулатива и социјална клима којашто поддржува пријавување насилство, сексуалното вознемирување меѓу врсниците е ендемска појава. Според Извештајот на AAUW (2001), околу 80% од учениците (од двата пола) биле вознемирувани барем еднаш, а за третина од

овие испитаници, ова искуство било познато пред да наполнат 12 години. Кај повозрасните се зголемува и инцидентата, која на сите возрасти е повисока кај девојчињата отколку кај момчињата. (Gruber & Fineran, 2007) Се смета дека нешто пониските проценти што се соопштуваат во други култури, повеќе се одраз на одбранбено одрекување на злонамерноста на вознемирувањето и неподготвеноста да се признае, отколку на реално подобрата ситуација.

Квалитативните податоци, добиени во рамките на истражувањето за состојбите во основното образование во Македонија, спроведено на крајот на 2006 година, за потребите на проектот на УНИЦЕФ, наречен: *Училиште по мерка на детето*, упатуваат на тоа дека: 1) и меѓу наставниците и меѓу учениците, прагот на толеранција на сексуалното вознемирување е висок – најголемиот број однесувања кои претставуваат јасни форми на сексуално вознемирување, најчесто насочени кон девојчињата, се третираат како неминовен дел на машко-женските односи во раната адолесценција; 2) реакциите на дел од наставниците сугерираат сексуална атрибуција на причините за појава на сексуално вознемирување, како на релација наставници - ученици, така и меѓу врсниците; 3) училиштата не преземаат речиси никакви мерки за системско превенирање и сузбивање на сексуалното вознемирување. За да се контекстуализира натамошната анализа на состојбата во врска со сексуалното вознемирување

во основните училишта, неопходно е да се нагласи дека оваа, како и други анализи, (Кениг, 2008, Најческа, 1999) укажуваат на тоа дека училиштата во земјата не се средина која може да се третира како родо-во сензитивна. Прво, содржината на материјалите за учење е изразено родо-во стереотипна и не им нуди на девојчињата доволно родо-во неутрални модели за идентификација, додека, пак, за наставниот кадар, составен претежно од лица од женски пол, покажува многу низок степен на чувствителност во врска со родовите прашања и само споредно добива релевантна дополнителна едукација дури и за најбазична сензитизација за родова рамноправност.

Надоврзувајќи се на претходните емпириски утврдени состојби, ова истражување треба да одговори на прашањата:

I) Постојат ли разлики во искуствата на момчињата и девојчињата (од 7. и 8. одделение) во однос на најчестите форми на меѓуврсничко сексуално вознемирување?

II) Каква е перцепцијата на наставниците за застапеноста на сексуалното вознемирување меѓу врсниците?

III) На кои причини наставниците го припишуваат меѓуврсничкото сексуално вознемирување во училишен контекст?

МЕТОД

Примерок

Истражувањето е спроведено во 4 основни училишта – три урбани (општина: „Чаир“, „Кисела Вода“ и Струмица) и едно рурално (општина Струга). Во рамките на секое од избраните училишта, на сите достапни предметни наставници им е зададен прашалник со кој се идентификуваат нивните искуства и перцепции за формите на сексуално вознемирување во училиштето меѓу врсниците, како и причините за нивното појавување кај двата пола. По случаен пат, во секое училиште е избран по еден клас од 7. и еден клас од 8. одделение каде што сите присутни ученици се испитани со верзија на прашалникот приспособен на нивната возраст. Така, вкупниот број испитани ученици е **187** (100 женски и 87 машки, 72 од VII⁹ и 115 од VIII одделение) и **80** наставници (60 жени и 20 мажи).

На испитаниците им е загарантирана целосна анонимност (инструментот не бара податоци за идентификација) и доброволно учество во истражувањето. Прибирањето на податоците се одвиваше во текот на месец март и април 2009 година. Процентот на одбивање е незначителен (<5%).

⁹ Бројот на испитаници од VII одделение е значително помал, заради исклучување на прашалниците кај кои не се одговорени повеќе од 10% од вкупниот број прашања. Со тоа, од вкупната анализа се исфрлени 20 прашалници.

Инструменти

Во прашалникот наменет за ученици, селектираните начини на сексуално вознемирување од страна на врсниците се формулирани под две рубрики: „мене ми се случило“ и „му се случило на друг во училиштето“. По принципот на можност за повеќе заокружувања, од респондентите се бара и да назначат за секоја од формите на вознемирување, доколку се случиле, дали ги направиле момче, девојче, група момчиња, или група девојчиња.

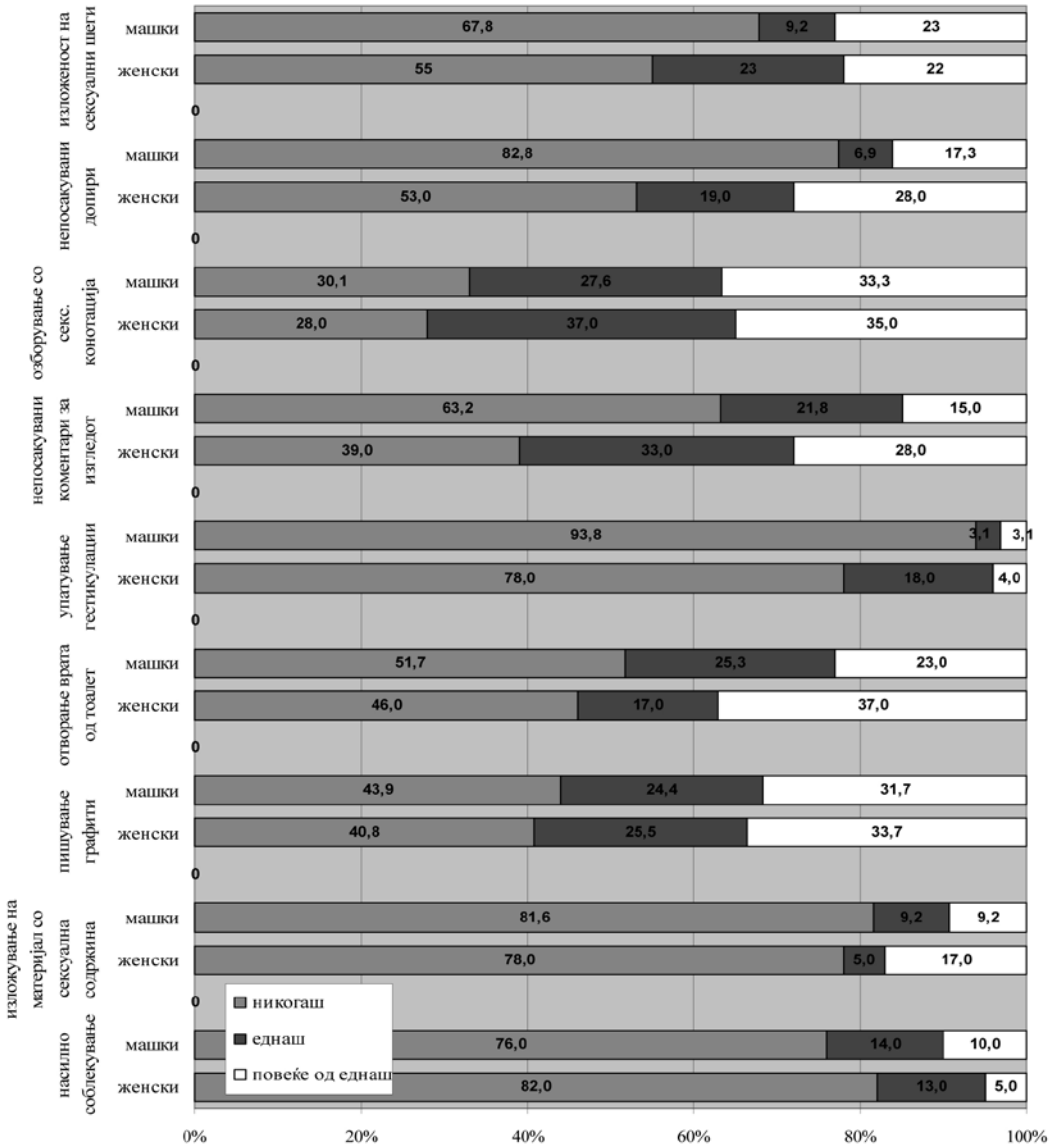
Во прашалникот за наставниците, издвоени се осум однесувања кои индицираат сексуално вознемирување од типот „ученик-ученик“.

Наставниците се прашувани и за тоа што сметаат дека се причините заради кои сексуалното насилство им се случува на девојчињата, односно на момчињата, и тоа преку понудени алтернативи и отворен дел.

РЕЗУЛТАТИ

Ад 1. Искуства и перцепции на момчињата и девојчињата во врска со меѓуврсничкото сексуално вознемирување во училишен контекст

Обработката на податоците за искуствата со меѓуврсничкото сексуално вознемирување добиени од учениците, ги даде резултатите прикажани на Графикон 1.

Графикон 1. Изјави на момчињата и девојчињата за тоа колку пати биле изложени на сексуално вознемирување (%)

Ако се погледнат графиконските прикази, може да се забележи дека кај најголемиот број манифестации на вознемирување има повисок процент на девојчиња отколку момчиња кои

соопштуваат дека повеќе од еднаш биле жртва на соодветната форма на вознемирување. Ова тврдење не важи само за кажувањето шеги против волјата на жртвата и

насилното соблекување делови од облека.¹⁰

За да се фокусира вниманието на сите ученици кои соопштуваат дека имале искуство во улога на жртва на сексуално вознемирување од страна на врсниците, натамошната анализа е направена на оние испитаници кои на прашањата одговориле дека дадената форма на вознемирување лично им се случила „еднаш“, или „повеќе од еднаш“. Овие два кумулирани проценти, одделно за момчињата и девојчињата, се прикажани во Табела 1. На истата Табела се прикажани и одговорите на испитаниците за тоа дали односната форма на вознемирување била направена од страна на едно момче, едно девојче, или група момчиња, односно девојчиња. Бидејќи при повеќекратните искуства постои голема веројатност вознемирувачот/ите

да бидат различни, на испитаниците им беше дадена можност да изберат повеќе алтернативи истовремено (оттука, збирот на процентите во Табелата за колоната: „*Кој го сторил тоа?*“ е поголем од 100) .

Тестирањето на статистичката значајност на разликите меѓу кумулираните проценти (за личните искуства), открива дека статистички значајна разлика меѓу двата пола постои за пет од испитуваните форми на однесување: *непосакувани гестукулации со сексуална содржина, непосакувани допири, непосакувани коментари за физичкиот изглед* ($p < 0.01$), *кажување шеги и ширење невистини со сексуална конотација* ($p < 0.05$). **Кај сите наведени форми на вознемирување, девојчињата соопштуваат дека биле жртви почесто од момчињата.**

¹⁰ Соблекувањето делови од облека е единствената форма на однесување каде што е забележано дека учениците почесто од ученичките соопштиле дека се жртви. Но, разликата не е статистички значајна.

Табела 1. Зачестеност на лични искуства со сексуално вознемирување – кому му се случило и кој го направил

<i>Мене ми се случило...</i>	<i>еднаш или повеќе од еднаш (%)</i>		<i>Кој го сторил тоа? (%)</i>			
	<i>женски</i>	<i>машки</i>	<i>момче</i>	<i>девојче</i>	<i>група момчиња</i>	<i>група девојчиња</i>
...да се обидуваат да ми соблечат некој дел од облеката против моја волја.	24,0	18,0	55,6	16,7	36,1	19,4
...против моја волја да ми покажуваат слики, или филмови со сексуална содржина.	22,0	18,4	55,3	10,5	44,7	5,3
...да пишуваат по сидовите, или на табла за тоа кој ми е симпатија, или дечко/девојка и слични работи.	59,2	56,1	25,5	43,1	32,3	41,1
...да ја отворат вратата од тоалетот, или од кабината за пресоблекување додека јас сум бил/а внатре.	54,0	48,3	29,4	13,9	67,1	20,2
...да ми упатуваат гестикации со сексуално значење кои ми биле непосакувани и непријатни.	62,8	22,0	51,4	14,3	37,1	5,7
...да зборуваат за мојот изглед на начин на којшто не ми е пријатно.	61,0	36,8	20,4	20,3	44,0	39,7
...да шират невинности за мене поврзани со мојата интима.	72,0	60,1	28,7	34,8	41,7	36,5
...да ме допираат без да сакам и на начин којшто ми е непријатен.	47,0	17,3	41,0	11,5	46,0	23,1
... во мое присуство, против моја волја, да се кажуваат шеги, или случки со сексуална содржина.	45,0	32,2	26,4	13,9	68,0	27,8

Податоците од Табела 1 упатуваат и на тоа дека само кај две од по-нудените форми, девојчињата се по-активни вознемирувачи – кога *пишуваат графити* и кога *шират невис-тини* поврзани со интимата на жртвата. Во последниот случај, во улога на агресор тие се јавуваат почесто од момчињата кои тоа го прават поединечно, но поретко од момчињата кои тоа го прават во група. За сите останати форми, учениците соопштуваат дека почесто група момчиња, или едно момче, отколку група девојчиња, или девојче, биле тие што ги вознемирувале. Момчињата, или поединечно, или како група, особено се „поактивни“ од девојчињата во *покажување визуелни материјали со сексуална содржина против волјата на оној кому му е покажано, упатување непосакувани гестови со сексуално значење, обиди насилно да соблечат нечиј дел од облека, или во непосакувано допирање*. Интересно е и тоа дека кај една од најофанзивните форми (*отворање врата од тоалет*), убедливо доминира процентот на група момчиња како извршители на таа форма на вознемирување.

Вообичаен начин на проверка на валидноста на давање одговори за себе, тогаш кога прашањата се од многу чувствителна, односно лична природа, е да се праша какви се искуствата на другите, бидејќи се поаѓа од претпоставката дека испитаниците многу полесно „признаваат“ дека социјално непожелни искуства им се случуваат на другите. Се смета дека ако разликата во процентот на одговорите за тоа какви се личните искуства на испитаниците и оние соопштени за другите се многу големи, тогаш тоа може да е знак за неподготвеност да се признае, додека, пак, сличноста во процентот на одговори зборува за прилично реално соопштување на сопствените искуства. Но, освен да служат само како контролен механизам, овие информации, се разбира, може да дадат слика и за тоа колку учениците се свесни за тоа што се случува во околината. Во Табела 2 се прикажани одговорите на испитаниците за нивната перцепција на тоа колку често другите соученици имаат искуство со наведените форми на вознемирување, како и од кој пол се тие кои ги направиле соодветните форми на вознемирување, агрегирани на истиот начин како и одговорите за сопствените искуства.

Табела 2. Перципирана зачестеност на искуства со сексуално вознемирување кај соучениците – кому му се случило и кој го сторил тоа

Им се случило на други во нашето училиште...	Кому му се случило? (%)		Кој го сторил тоа? (%)			
	едно или повеќе девојчиња	едно или повеќе момчиња	момче	Девојче	група момчиња	група девојчиња
...насилно соблекување на делови од облеката	24,4	25,6	35,9	13,4	64,7	16,8
...непосакувано изложување на визуелни сексуални содржини	12,1	11	35,2	7,4	68,5	9,3
...пишување по сидовите, или на табла	67,4	40,3	27,1	37,9	45,7	53,4
...отворање врата од тоалетот, или од кабината	67,2	22,6	29,4	13,9	67,1	20,3
...непосакувани гестикации со сексуално значење	29,4	11,1	48,4	9,6	56,4	12,9
...непосакувани коментари за изгледот	68,9	38,4	24,2	22,4	53,7	50,0
...ширење невистини поврзани со сексуалноста	68,0	41,4	47,3	10,8	52,7	24,3
...непосакувани допири со сексуална конотација	63,2	10,9	42,1	21,5	47,4	15,8
...непосакувано експонирање шеги со сексуална содржина	33,5	18,8	32,4	10,8	71,6	21,6

Процентите на зачестеност на формите на сексуално вознемирување за кои децата виделе/слушале дека им се случуваат на другите (Табела 2) се поклопуваат, главно, со соопштените за личните искуства. Најголем јаз, и тоа во насока на „потценување“ на зачестеноста на искуствата, има за *отворањето врата од тоалет, непосакуваните гестикации и експонирањето на визуелни материјали со сексу-*

ална содржина, што упатува на тоа дека соучениците секогаш не ги споделуваат искуствата за сексуалното вознемирување. Од Табела 2 уште се гледа и дека, речиси за сите форми на вознемирување, учениците ги перципираат девојчињата како жртва многу почесто отколку момчињата, исто како што ги перципираат почесто момчињата отколку девојчињата како агресори.

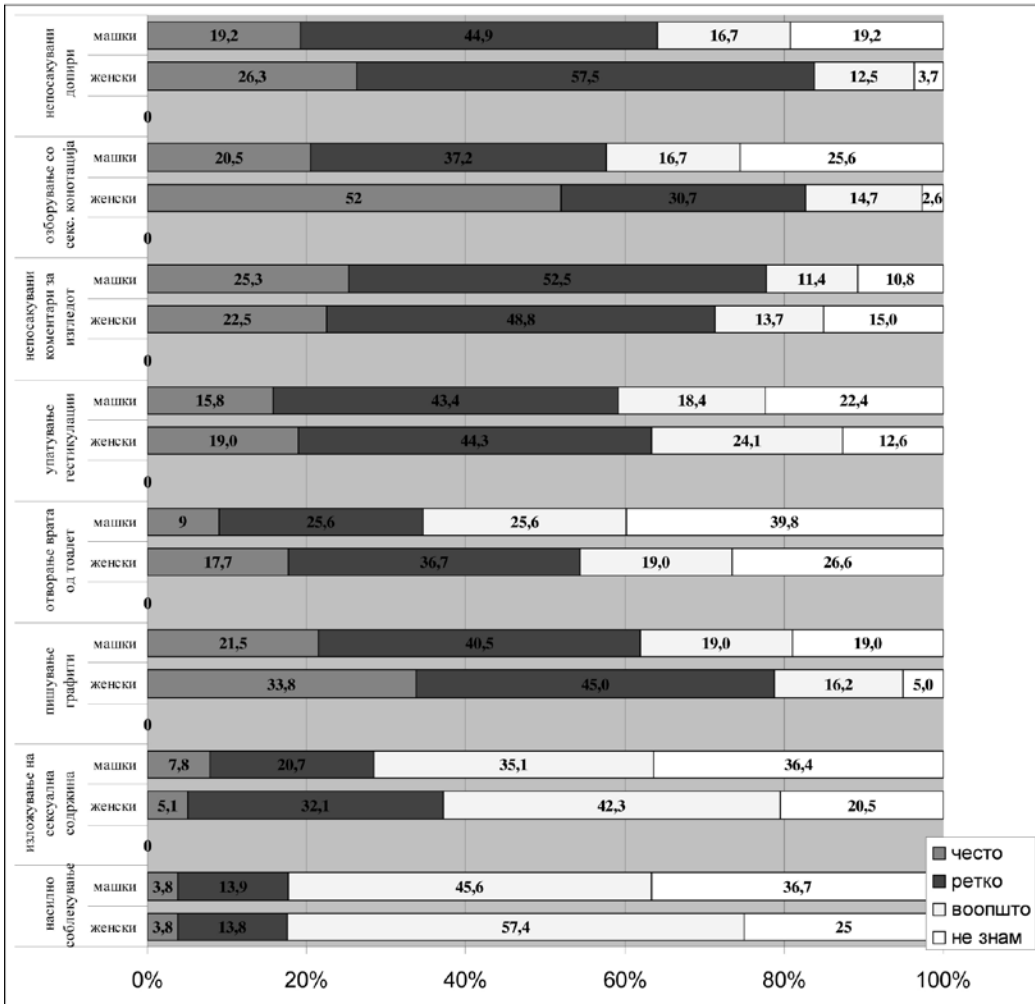
Ад. 2. Перцепцијата на наставниците за застапеноста на сексуалното вознемирување меѓу врсниците

Резултатите за тоа како наставниците гледаат на тоа колку често девојчињата, а колку често момчињата се жртви на одредени форми на меѓуврсничко сексуално вознемирување, се прикажани во Графикон 2. Освен во случајот со непосакуваните коментари за изгледот, наставниците сметаат дека девојчињата или често, или ретко, но, главно, почесто од момчињата, се жртви на меѓуврсничко сексуално вознемирување. За момчињата, наставниците воочливо почесто одговараат дека не знаат што се случува, или дека воопшто

не се засегнати од сексуално вознемирување.

Споредбата на одговорите на наставниците со оние дадени од децата, сугерираат дека наставниците имаат релативно добар увид во тоа што се случува. Ако се исклучи тоа дека наставниците проценуваат дека непосакуваните коментари за физичкиот изглед повеќе ги засегаат момчињата од девојчињата, како и процената за непосакуваните допирни (чија зачестеност во случајот на девојчињата е прилично потценета), наставниците, главно, соодветно ја процениле застапеноста на меѓуврсничките форми на сексуално вознемирување.

Графикон 2. Перцепција на наставниците за зачестеноста на типични форми на меѓуврсничко сексуално вознемирување кога жртвата е момче/ девојче

Ад. 3. Атрибуција на причини за сексуално вознемирување во училишен контекст

На петте понудени одговори, на кои наставниците можат да се изјаснат на четиристепена скала (од „воопшто не се согласувам“, со оценка 0), до „сосема се согласувам“, со оценка 3), добиени се резултатите прикажани на Табела 4. Споредбата на аритметичките средини за момчи-

њата наспроти девојчињата, укажува на тоа дека според наставниците, тие не се идентични во два случаја: кога станува збор за начинот на облекување и за свесноста на врсниците за несоодветноста на однесувањата кои можат да се дефинираат како сексуално вознеми-

рување. Имено, степенот на согласност за *начинот на облекување на девојчињата* ($t(77)=6,16; p<0,01$) и степенот на согласност за *отсуството на сензитивност кај врсниците* ($t(76)=2,17; p<0,05$) како причини за тоа зошто девојчињата се цел на сексуално вознемирување, статистички значајно се разликуваат од степените на согласност за истите причини кај момчињата. Со други зборови, додека надворешните *причини (недостаток од сексуално образование во училиштата, нечувствителноста на наставниците и недостатокот на правна регулатива)* се проценети како идентично релевантни за момчињата и девојчињата, кога се проценува зошто девојчињата се жртва на вознемирување, како многу поважни отколку кај момчињата, се наведуваат начинот на кој тие се облекуваат и нечувствителноста на нивните врсници за тоа дека вознемирувањето е проблематично. На ваквата перцепција може да се гледа и на следниот начин: одговорноста кај девојчињата е лоцирана во начинот на кој се облекуваат,

а кај момчињата, во отсуството на сензитивност за тоа дека испитуваните однесувања имаат карактер на сексуално вознемирување.

Во отворениот дел од истото прашање, каде од наставниците се бара нивната лична перспектива што би сакале да ја соопштат, тие наведуваат и неколку други релевантни причини, важечки и за едниот и за другиот пол, меѓу кои доминира идејата дека сексуалното вознемирување е резултат на малиот интерес на родителите за воспитувањето на децата и тоа што тие се „препуштени само на училиштето“, потоа, силното влијание на медиумите кои ги сексуализираат децата уште во рана возраст, наспроти посветеноста на наставниците кои во тој поглед се „и повеќе од коректни“. За изјавите е карактеристично чувството на наставниците дека тие не можат многу да сторат во однос на овој проблем, или, со зборовите на една од испитаничките: „наставниците се во голема мера немоќни, многу е битно воспитувањето дома и односот на родителите кон тие проблеми“.

Табела 4. Перцепција на наставниците за причините заради кои момчињата и девојчињата се жртви на сексуално вознемирување

Причини	момчиња M (σ)	девојчиња M (σ)	t- тест	df	p
Начинот на којшто се облекуваат и однесуваат (провокативно, несоодветно).	0,84 (0,91)	1,72 (0,99)	6,16	77	<0,01
Непостоење свест кај врсниците дека таквото однесување е проблематично.	1,75 (0,95)	2,17 (0,93)	2,17	76	<0,05
Нечувствителноста на наставниците дека таквото однесување е проблематично.	1,16 (0,96)	1,11 (0,95)	0,32	75	>0,05
Недостаток на релевантна правна регулатива.	1,71 (1,03)	1,90 (1,07)	1,62	77	>0,05
Недостаток на сексуално образование во училиштата.	1,77 (1,0)	1,89 (1,0)	0,98	77	>0,05

ДИСКУСИЈА

Резултатите добиени од ова истражување недвосмислено сугерираат дека сексуалното вознемирување во основните училишта кај нас, исто како и во другите средини, се одвива во контекст на изразена родова асиметрија. Девојчињата, во значително поголем број соопштуваат дека биле жртви почесто од момчињата. Истата диспропорција може да се констатира и кога учениците даваат изјави за тоа колку често сексуалното вознемирување им се случува на другите. Згора на тоа, процентот на девојчињата кои соопштуваат дека *повеќе од еднаш* биле жртви на некои, или повеќе форми на вознемирување,

исто така го надминува процентот на момчиња со такви искуства. Полот/родот не определува само кој има повеќе шанси да биде жртва, туку и кој почесто ќе се јави во улога на агресор. Момчињата, било како поединци, или во група, многу почесто од девојчињата се јавуваат како вршители на сексуално вознемирување, особено на неговите физички форми.

Со оглед на добиените резултати, очигледно е дека ваквата нееднаква позиција на момчињата и девојчињата им е сосема јасна и на наставниците, но, досега, не се забележани посериозни организирани форми на превенција и на надминување на ваквата состојба. Еден извор на амбиваленција може да биде неизвесноста за тоа кое

однесување е, а кое не е сексуално вознемирување, бидејќи „диференцијалната дијагноза“ зависи, пред сè, од тоа дали жртвата конкретното однесување го доживува како малициозно, или не. Друго можно објаснување за тоа е дека на сите овие форми на сексуално вознемирување наставниците гледаат како на процеси низ кои се регулираат и продуцираат родовите дискурси и идентитети на младите адолесценти, особено на момчињата. Наодите од ова истражување добро го илустрираат совпаѓањето меѓу традиционалното гледање на тоа кое однесување е „иманентно“ за едниот, наспроти другиот пол – девојчињата „водат“ пред момчињата во ширење невинности (озборување) и продукција на графити за тоа кој кому му е симпатија, или дечко/девојка, а момчињата, во т.н. физички форми на вознемирување. На крајот, наставниците, можеби навистина се убедени дека регулирањето на односите меѓу двата пола не е во доменот на нивните надлежности во училиштето, или, пак, едноставно, немаат доволно вештини и знаења да направат било какви интервенции во таа сфера.

Во крајна линија, кои и да се причините за честата појава на сексуално вознемирување меѓу врсниците, она што е најважно е

да се потцрта дека отсуството на мерки за превенција и стратегии за справување со нив, како и отсуството на политики и пишани документи¹¹ со кои тоа би се регулирало на ниво на училиште (УНИЦЕФ, 2006), го прават училиштето место кое не е доволно безбедно (се разбира повеќе во психолошка, отколку во физичка смисла) за девојчињата (и веројатно, помалку „маскулините“ момчиња). Ако згора на тоа се земе предвид генералниот контекст во нашите училишта од родов аспект, т.е. нивното функционирање, главно долж линиите на традиционалните родови стереотипи, во рамките на кои формите на сексуално вознемирување може да се сместат како природни начини на конструкција на родовиот идентитет, јасно е дека девојчињата се ставени во подредена и загрозувачка позиција.

Препораки

Училиштата во кои за сексуалното вознемирување не се дискутира, а далеку од тоа да се превенира, или сузбива, не можат да бидат ниту здрава средина за едукација, ниту, пак, може да се третираат како институции во кои не се врши имплицитна дискриминација врз основа на пол/род. Сексуалното вознемирување ќе претставува сè

¹¹ Во нашето законодавство, сексуалното вознемирување е регулирано со Законот за работни односи и Законот за еднакви можности на жените и мажите. Првиот, би можел да се имплементира врз односите на вработените во училиштето, но не и за меѓуврсничкото вознемирување. Законот за еднакви можности на жените и мажите може да биде соодветен во случај на сексуално вознемирување меѓу учениците. Но, постапката за заштита може да биде многу поефикасна и поедноставна доколку на ниво на училиште бидат формулирани соодветни механизми за справување со вакви ситуации. Светските искуства насочуваат кон создавање услови за медијаторство и неформално разрешување на сите форми на дискриминација, вклучувајќи го и сексуалното вознемирување (Elis, 2005).

повеќе и повеќе горлив проблем, доколку не се преземат сериозни мерки од аспект на посоодветно правно регулирање и соодветна едукација. Во таа смисла, она што минимално би требало да се стори е преземањето на следниве чекори:

1. Сензитизација на учениците и наставниците – и наставниците и учениците би требало да бидат запознати со тоа кога едно однесување се третира како вознемирување, а кога како забава, или додворување. Во спротивно, тешко дека може да се замисли каква и да е превенција од ваквата форма на однесување.

2. Регулирање со интерни документи – искуствата во другите земји покажале дека е корисно кога училиштата развиваат интерни документи, напишани на јазик разбирлив за децата, достапни за родителите и истакнатина најтранспарентенможен начин (во ходниците како постери, на пример) за тоа што е сексуално вознемирување, кој е надлежен да реагира кога тоа ќе се случи, кому може да му се обратат жртвите, како и кои се дисциплинските мерки кои следуваат доколку некој го врши вознемирувањето. Се разбира, клучен фактор за успешно функционирање на оваа мерка е доследноста во имплементација на правилата, како и учеството на учениците во нивното формулирање. Оваа мерка е дотолку повеќе корисна, ако се земе предвид фактот дека интервенирањето во врска со сексуалното вознемирување врз основа на законите, особено во училишен контекст, е исклучително сложена процедура од перспектива

на жртвите.

3. Мониторинг со самоevaluација – постои обемна документација за тоа дека жртвите на сексуално вознемирување избегнуваат да го пријават таквиот вид малтретирање дури и кога постојат назначени лица, надлежни за решавање на такви случаи. (AAUW, 2006) За да се избегне добивањето погрешна слика дека сè е во ред, корисно е кога училиштата спроведуваат самоevaluација преку анонимни одговори на учениците – барем еднаш или двапати годишно. Исто така, корисна стратегија за превенција може да биде организирањето ученички мониторинг тела, кои за време на одморите би набљудувале што се случува по ходниците и во училишниот двор – места каде се случуваат над 80% од однесувањата кои се третираат како вознемирување. (AAUW, 1993)

4. Дополнителна едукација – вградена во постојаните наставни содржини, како посебен предмет или обука, дополнителната едукација од областа на сексуалноста сообразена на возраста, сигурно е неопходна и за наставниците и за учениците. Туѓите искуства покажуваат дека дури и еднократните обуки помагаат во превенирањето на фреквентни манифестации на сексуално вознемирување, но, исто така, и во охрабрувањето на жртвите да го пријавуваат (Martin, 2008) и да се спротивстават на интроектираниот стереотип дека, всушност, тие самите се одговорни за тоа што им се случува.

Користена литература

AUUW: American Association of University Women (2006). *Drawing the Line: Sexual Harassment on Campus*. Washington, DC: Harris/Scholastic Research.

AUUW: American Association of University Women. (1993). *Hostile hallways: The AAUW survey on sexual harassment in America's schools* (Research Rep. No. 923012). Washington, DC: Harris/Scholastic Research.

Elis, E. (2005). *EU-Antidiscrimination Law*. Oxford:Oxford University Press.

Gruber, J. E. & Fineran, S. (2007). The Impact of Bullying and Sexual Harassment on Middle and High School Girls. *Violence Against Women*, vol.13/6: 627-643.

Hand, J., & Sanchez, L. (2000). Badgering or bantering? Gender differences in experience of, and reactions to, sexual harassment among U.S. high school students. *Gender & Society*, 14:718-746.

Kopels, S., & Dupper, D. R. (1999). School-based peer sexual harassment. *Child Welfare*, 78, 435-460.

Lee, V. E., Croninger, R. G., Linn, E., & Chen, X. (1996). The culture of sexual harassment in secondary schools. *American Educational Research Journal*, 33: 383-417.

Martin, J. (2008). Peer Sexual Harassment: Finding Voice, Changing Culture - An Intervention Strategy for Adolescent Females. *Violence Against Women*, vol.14/1: 100-124.

Sexual Harassment Guidance, 1997. www.ed.gov/about/offices/list/ocr/docs/sexhar01.html

Sexual Harassment on Middle and High School Girls. *Violence Against Women*. vol. 13 (6), pp. 627-643

U.S. Department of Education, Office for Civil Rights (1997). Sexual harassment guidance: Harassment of students by school employees, other students, or third parties. *Federal Register*, 62(49): 12034-12051.

Закон за изменување и дополнување на Законот за еднакви можности на жените и мажите, „Службен весник на РМ“, бр. 117, (Пречистен текст) 18.09.2008 година;

Закон за еднакви можности на жените и мажите „Службен весник на РМ“, бр. 66/06 од 29.05.2006 година

Кениг, Н. (2008). Неподносливата леснотија на половото стереотипи-

зирање: анализа на учебниците по македонски јазик, историја и природа и општество за основно образование „Годишен зборник на Филозофскиот факултет“ - Скопје, (60):159-175

Најчевска, М. (1999). *Еднаквоста на половите во курикулумот*. Не-објавен извештај подготвен за УНИЦЕФ

УНИЦЕФ (2006). *Училиште по мерка на детето: Иницијална состојба во Македонија*, Публикација за интерна употреба.

„Provocative“ girls and „insensitive“ boys: Peer sexual harassment and creation of gender unequal climate in elementary schools

Resume

The basic problem of this research is connected with exploring the experiences of peer sexual harassment among elementary school girls and boys (7th and 8th grade). The study also focuses on identifying teachers' perception of the frequency of several types of peer sexual harassment as well as teachers' attributions why the girls and the boys are victims of it.

The research is carried out in four primary schools – one rural and three urban, on a sample of 187 students and 80 teachers. The data analysis shows that (a) girls are more frequently victims in case of five out of the nine form of sexual harassment (b) boys do not declare to be more frequently victims in any of the harassing behaviors (c) the percent of girls who are repeatedly victims of harassment is considerably higher than the percent of boys with the same experience (d) the majority of sexually harassing behaviors are perpetuated by boys more frequently than by girls (e) teachers have adequate picture of the distribution of sexual harassment along gender lines, and (f) according to the teachers, girls are victims because they dress themselves in a provocative way and because their male peers are not aware enough that some kinds of behavior are actually harassing.

These conditions clearly suggest that the elementary school girls and the boys are situated quite differently in terms of their experiences with sexual harassment. Taking into account the elementary schools in the country are gender insensitive environment where almost no preventive or intervention actions against sexual violence are taken, girls are clearly more vulnerable to the consequences of sexual harassment.

Key words: *peer sexual harassment, gender sensitivity, elementary school*